

ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розглядається проблема професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки. Здійснено теоретико-емпіричне дослідження щодо розвитку професійної самореалізації у майбутніх фахівців з пожежної безпеки. Описано процес складання комплексної програми соціально-психологічного тренінгу розвитку структурних компонентів професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки. Охарактеризовано результати емпіричного дослідження та апробацію комплексної програми соціально-психологічного тренінгу розвитку структурних компонентів професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки. Констатовано позитивний вплив заходів формувального впливу. Статистично значимі зміни відбулися за певними показниками, зокрема, примітивно-виконавчий рівень, рівень сенсожиттєвої та ціннісної реалізації, високий рівень емпатії, успішна професійна самореалізація, прогнозовано успішна професійна самореалізація, особистісне зростання, відчуття задоволення, потреба у високій заробітній платні, низький рівень емпатії, занадто обережні, готовність до ризику, комунікабельність, відкритість, асертивні дії, встановлення соціального контакту та агресивні дії. Менш вагомими, проте, статично значимі зміни відбулись за показниками: індивідуально-виконавчий рівень, рівень реалізації норм та ролей, сором'язливість, емоційна лабільність, імпульсивні дії, пошук соціальної підтримки, асоціальні дії, низький рівень просторових уявлень.

Ключові слова: самореалізація, професійна самореалізація, соціально-психологічний тренінг, фахівці з пожежної безпеки, майбутні рятувальники.

Постановка проблеми. Умови сьогодення вимагають від фахівців не лише певний запас відповідних умінь та навичок, а й наявності необхідних професійно важливих якостей особистості. Основним завданням закладів вищої освіти є підготовка таких спеціалістів. На даний момент значна увага приділяється активним методам навчання, які на відміну від класичних методів сприяють переорієнтації з процесу навчання на результат. Варто відзначити, що традиційна форма навчання не є негативним явищем, проте у сучасному освітньому середовищі де не припиняється безперервне старіння знань, традиційні форми передачі знань можуть бути ефективними тільки при застосуванні їх разом з інформаційно-комунікативними технологіями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. І. Попович вважає, що важливими редуторами навчання здобувачів вищої освіти є психічні стани очікувань. Розуміння викладачами психічних станів очікувань дозволяє

операціоналізувати вирішення завдань навчально-професійної підготовки здобувачів вищої освіти [3].

Слід зазначити, що у системі підготовки майбутніх рятувальників набуває поєднання сукупності заходів: теоретико-практичної підготовки, максимальне наближення умов процесу навчання до діяльності в особливих умовах з використанням різних методів і засобів навчання, а також розвиток професійних якостей та властивостей особистості, які сприятимуть ефективному вирішенню виконання службових завдань [1].

Аналізуючи наукові дослідження, науковці опираються на впровадження тренінгів в освітній процес для підготовки здобувачів вищої освіти. Зумовлено це тим, що тренінгове заняття передбачає відповідальність та мотивацію здобувачів вищої освіти, високу інтенсивність, використання активних методів навчання та орієнтацію на розвиток фахових компетенцій. Тренінг суттєво відрізняється від традиційних форм навчання. Класичне навчання спрямоване на правильну відповідь, і за своїм змістом є формою засвоєння та передавання знань. У свою чергу тренінг спрямований на запитання та пошук, також в тренінгу, ми можемо спостерігати увесь потенціал особистості: рівень загальних та фахових компетентностей [2].

Мета статті – розкрити особливості процесу розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. У процесі складання комплексної програми соціально-психологічного тренінгу розвитку структурних компонентів професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки враховано авторську розробку компонентів професійної діяльності майбутніх рятувальників, що сприятимуть розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

При побудові соціально-психологічної програми розвитку професійної самореалізації досліджуваних було застосовано комплексний підхід із врахуванням особливостей їх майбутньої професійної діяльності.

До експериментальної та контрольної груп увійшло по 26 досліджуваних відповідно (відбір у групи відбувався за принципом добровільності).

У комплексній соціально-психологічній програмі розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки було задіяно низку різноманітних технік та вправ для розвитку когнітивно-поведінкового, мотиваційно-ціннісного та емоційно-вольового компонентів професійної самореалізації, міні-лекції, групові дискусії для змістовного вивчення проблеми професійної самореалізації та її важливості у професійному розвитку фахівців з пожежної безпеки; методи візуалізації, рольові та імітаційні ігри; вербальні та невербальні техніки, техніки медитації та релаксації, методи аутогенного тренування.

Для оцінки ефективності впровадження комплексної соціально-психологічної програми розвитку структурних компонентів професійної

самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки нами було здійснено повторне психодіагностичне дослідження у двох групах.

У табл. 1 бачимо зміни рівнів професійної самореалізації контрольної та експериментальної груп. З таблиці видно, що експериментальна група досягла суттєвих змін, зокрема за такими рівнями, як примітивно-виконавчий рівень, індивідуально виконавчий, а також рівень сенсу життєвої ціннісної реалізації.

Таблиця 1

Результати змін у рівнях професійної самореалізації у контрольній та експериментальній групах

Параметри	Контрольна група n=26			Експериментальна група n=26		
	До експ.	Після експ.	Зміни	До експ.	Після експ.	Зміни
Примітивно-виконавчий рівень	8	9	1	9	4	-5
Індивідуально-виконавчий рівень	7	7	0	6	2	-4
Рівень реалізації норм та ролей	9	8	-1	8	10	2
Рівень сенсожиттєвої та ціннісної реалізації	2	2	0	3	10	7

Щодо компонентів професійної самореалізації, то вони також зазнали змін. Бачимо що контрольній групі збільшився показник неправдивої професійної самореалізації, нерефлексуючої професійної самореалізації, а також дещо зменшився показник прогнозовано невиправданої професійної самореалізації. Що стосується змін у експериментальній групі то вони змінилися більш суттєво.

Також змін зазнали цінності та цілі. У контрольній групі змістились за рангом особистісне зростання та міжособистісні стосунки. У експериментальній групі відбулись більш суттєві зміни. Як бачимо у табл. 3 в учасників комплексної програми на один ранг вище піднялись цінності міжособистісних стосунків, здоров'я, прив'язаності та кохання, на два ранги цінність волі, відкритості та демократії.

Таблиця 2

**Результати змін у компонентах професійної самореалізації у
контрольній та експериментальній групах**

Параметри	Контрольна група n=26			Експериментальна група n=26		
	До експ.	Після експ.	Зміни	До експ.	Після експ.	Зміни
Успішна професійна самореалізація.	1	1	0	1	6	5
Прогнозовано успішна професійна самореалізація.	1	1	0	1	6	5
Неправдива професійна самореалізація.	3	4	1	4	2	-2
Прогнозовано неправдива професійна самореалізація.	5	4	-1	4	2	-2
Романтична професійна самореалізація.	5	5		5	4	-1
Неревлексуюча професійна самореалізація.	5	6	1	5	3	-2
Формальне виконання діяльності.	6	5	-1	6	3	-3

Таблиця 3

**Результати змін цінностей і цілей у контрольній та
експериментальній групах**

Параметри	Контрольна група n=26			Експериментальна група n=26		
	До експ.	Після експ.	Зміни	До експ.	Після експ.	Зміни
Воля, відкритість та демократія	6,9	6,7	0,2	4,2	2,1	2,1
Безпека та захищеність	5,6	5,8	-0,2	5,8	6,3	-0,5

Служіння людям	11,1	10,9	0,2	11,3	7,9	3,4
Влада та вплив	10,1	10,6	-0,5	10,5	10,1	0,4
Популярність	11,7	11,2	0,5	11,9	11,5	0,4
Автономність	14,1	14,6	-0,5	14,8	14,5	0,3
Матеріальне забезпечення	8,1	8,1	0	8,9	8,7	0,2
Духовна культура	14,5	14,5	0	14,6	14,5	0,1
Особистісне зростання	10,2	9,5	0,7	10,9	6,9	4
Здоров'я	7,1	7,6	-0,5	7,9	6,8	1,1
Прив'язаність та кохання	12,1	11,9	0,2	12,8	11,7	1,1
Привабливість	12,3	12,6	-0,3	12,9	12,4	0,5
Відчуття задоволення	13,2	13,4	-0,2	13,5	8,9	4,6
Міжособистісні стосунки	13,3	12,8	0,5	13,9	12,8	1,1
Духовно-релігійне життя	14,1	14,5	-0,4	14,5	14,2	0,3

З табл. 4 бачимо, що у контрольній групі спостерігаються незначні зміни у показниках занадто обережні та середнє значення готовності до ризику. Більш значних змін за всіма показниками добились учасники комплексної соціально-психологічної програми.

Таблиця 4

Результати змін готовності до ризику у контрольній та експериментальній групах

Параметри	Контрольна група n=26			Експериментальна група n=26		
	До експ.	Після експ.	Змін и	До експ.	Після експ.	Зміни
Занадто обережні	12	11	-1	11	7	-4
Середнє значення	11	12	1	11	8	-3
Готовність до ризику	3	3	0	4	11	7

В табл. 5 подано результати змін копінг-стратегій подолання стресових ситуацій у контрольній та експериментальній групах. Як бачимо, учасники контрольної групи демонструють збільшення схильності до вчинення

асоціальних дій в стресових умовах, а в учасників експериментальної групи виявлено зменшення кількості осіб, схильних до вчинення асоціальних дій.

Таблиця 5

Результати змін копінг-стратегій подолання стресових ситуацій у контрольній та експериментальній групах

Параметри	Контрольна група n=26			Експериментальна група n=26		
	До експ.	Після експ.	Зміни	До експ.	Після експ.	Зміни
Асертивні дії	2	2	0	3	7	-4
Пошук соціальної підтримки	2	2	0	2	3	-1
Встановлення соціального контакту	2	2	0	3	8	-5
Обережні дії	3	2	1	1	2	-1
Уникнення	2	2	0	2	0	2
Імпульсивні дії	4	3	1	4	2	2
Маніпулятивні дії	4	4	0	4	1	3
Асоціальні дії	3	5	-2	3	1	2
Агресивні дії	4	4	0	4	2	2

В табл. 6 подано результати змін нервово-психічної стійкості у контрольній та експериментальній групах. Незначних змін зазнали рівні нервово-психічної стійкості учасників контрольної групи. Результати у експериментальній групі більш виражені.

В табл. 7 бачимо результати змін мотиваційної спрямованості у контрольній та експериментальній групах. Як бачимо, у контрольній групі знизилась потреба в урізноманітненні відчуттів.

Таблиця 6

Результати змін нервово-психічної стійкості у контрольній та експериментальній групах

Параметри	Контрольна група n=26			Експериментальна група n=26		
	До експ.	Після експ.	Зміни	До експ.	Після експ.	Зміни
Дуже сприятливий прогноз	5	4	1	4	7	-3

Сприятливий прогноз	7	8	-1	6	8	-2
Малосприятливий прогноз	8	7	1	8	6	2
Несприятливий прогноз	6	7	-1	8	5	3

Таблиця 7

Результати змін мотиваційної спрямованості у контрольній та експериментальній групах

Параметри	Контрольна група n=26			Експериментальна група n=26		
	До експ.	Після експ.	Зміни	До експ.	Після експ.	Зміни
Потреба у високій заробітній платні	4	4	0	4	5	-1
Потреба в хороших умовах праці	2	2	0	3	2	1
Потреба в чіткому структуруванні роботи	1	2	-1	2	2	0
Потреба в соціальних контактах	3	3	0	2	2	0
Потреба формувати стабільні взаємини	4	3	1	2	4	-2
Потреба у визнанні з боку інших людей	5	4	1	4	2	2
Потреба ставити складні цілі і досягати їх	4	5	-1	4	6	-2
Потреба керувати іншими	5	5	0	4	1	3
Потреба в різноманітності відчуттів	4	2	2	5	5	0
Потреба бути креативним	2	3	-1	3	2	1
Потреба в удосконаленні, зростанні і розвитку	4	4	0	5	7	-2

Потреба у загребуваності	5	6	-1	5	5	0
-----------------------------	---	---	----	---	---	---

Висновки. Констатовано позитивний вплив заходів формувального впливу. Статистично значимі зміни відбулися за певними показниками, зокрема, примітивно-виконавчий рівень, рівень сенсожиттєвої та ціннісної реалізації, високий рівень емпатії, успішна професійна самореалізація, прогнозовано успішна професійна самореалізація, особистісне зростання, відчуття задоволення, потреба у високій заробітній платні, низький рівень емпатії, занадто обережні, готовність до ризику, комунікабельність, відкритість, асертивні дії, встановлення соціального контакту та агресивні дії. Менш вагомі, проте, статично значимі зміни відбулись за показниками: індивідуально-виконавчий рівень, рівень реалізації норм та ролей, сором'язливість, емоційна лабільність, імпульсивні дії, пошук соціальної підтримки, асоціальні дії, низький рівень просторових уявлень.

Література

1. Вавринів О.С. Професійно важливі якості майбутніх рятувальників ДСНС України / О.С. Вавринів // Матеріали I Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. «Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку», 20 квіт. 2017 р., м. Бердянськ. – Бердянськ : БДПУ, 2017. – Ч. 1. – С. 322 – 323.
2. Вавринів О.С. Емпіричне дослідження психологічних особливостей майбутніх рятувальників / О.С. Вавринів // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – № 1 (42). – Т. 2. – Северодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. – С. 147 – 158.
3. Попович І. С. Роль соціально-психологічних очікувань у професійному становленні та розвитку особистості / І. С. Попович // Зб. наук. праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: Вид-во ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2015. – Вип. 20, ч. 2. – С. 213–220.

Транслітерація

1. Vavryniv O.S. Profesiino vazhlyvi yakosti maibutnykh riatsuvalnykiv DSNS Ukrainy / O.S. Vavryniv // Materialy I Vseukr. nauk.-prakt. internet-konf. «Nauka III tysiacholittia: poshuky, problemy, perspektyvy rozvytku», 20 kvit. 2017 r., m. Berdiansk. – Berdiansk : BDPU, 2017. – Ch. 1. – S. 322 – 323.
2. Vavryniv O.S. Empyrychne doslidzhennia psykhologichnykh osoblyvosti maibutnykh riatsuvalnykiv / O.S. Vavryniv // Teoretychni i prykladni problemy psykhologii : zb. nauk. prats Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia. – № 1 (42). – Т. 2. – Sievierodonetsk : Vyd-vo SNU im. V. Dalia, 2017. – S. 147 – 158.
3. Popovych I. S. Rol sotsialno-psykhologichnykh ochikuvan u profesiinomu stanovlenni ta rozvytku osobystosti / I. S. Popovych // Zb. nauk. prats: filofosfiia, sotsiolohiia, psykhologhiia. – Ivano-Frankivsk: Vyd-vo DVNZ «Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasyliia Stefanyka», 2015. – Vyp. 20, ch. 2. – S. 213–220.

Яремко Р.Я.
**ПРОЦЕСС РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
САМОРЕАЛИЗАЦИИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ПОЖАРНОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ**

В статье рассматривается проблема профессиональной самореализации будущих специалистов по пожарной безопасности. Осуществлено теоретико-эмпирическое исследование развития профессиональной самореализации у будущих специалистов по пожарной безопасности. Описан процесс составления комплексной программы социально-психологического тренинга развития структурных компонентов профессиональной самореализации будущих специалистов по пожарной безопасности. Охарактеризованы результаты эмпирического исследования и апробации комплексной программы социально-психологического тренинга развития структурных компонентов профессиональной самореализации будущих специалистов по пожарной безопасности. Констатировано положительное влияние мер формирующего воздействия. Статистически значимые изменения произошли по определенным показателям, в частности, примитивно-исполнительному уровню, уровню смысложизненной и ценностной реализации, уровню эмпатии, успешной профессиональной самореализации, прогнозируемо успешной профессиональной самореализации, личностному росту, чувству удовлетворения, потребности в высокой заработной плате, готовности к риску, коммуникабельности, открытости, асертивным действиям, установлению социального контакта и агрессивным действиям.

Ключевые слова: самореализация, профессиональная самореализация, социально-психологический тренинг, специалисты по пожарной безопасности, будущие спасатели.

Yaremko R.Ya.
**PROCESS OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL SELF-
REALIZATION OF FUTURE FIRE SAFETY SPECIALISTS**

The article deals with the problem of professional self-realization of future fire safety specialists. A theoretical and empirical study of the development of professional self-realization among future fire safety specialists was carried out. The process of compiling a comprehensive program of socio-psychological training for the development of structural components of professional self-realization of future fire safety specialists is described. The results of empirical research and approbation of a comprehensive program of socio-psychological training for the development of structural components of professional self-realization of future fire safety specialists are characterized. The positive impact of formative measures is stated. Statistically significant changes occurred in certain indicators, in particular, the primitive-executive level, the level of meaningful and valuable realization, the level of empathy, successful professional self-realization, predictably successful professional self-realization, personal growth, a sense of satisfaction, the need for high wages, readiness for risk, sociability, openness, assertive actions, establishing social contact and aggressive actions.

Key words: self-realization, professional self-realization, socio-psychological training, fire safety specialists, future rescuers.

Яремко Роман Ярославович – здобувач кафедри практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, м. Северодонецьк.